

All forskning om skolbibliotek är inte bra forskning

Dagens Nyheter den 7 oktober 2013

REPLIK. I två repliker på DN Debatt (3/10 och 4/10) ifrågasätts mitt argument gällande det svaga forskningsstödet för skolbibliotekens påverkan på studieprestationerna. I den första hävdar Jakob Kihlberg och Cecilia Gärdén från Svensk Biblioteksforening att jag helt bortser från forskning som visar att skolbibliotek höjer resultaten. Detta stämmer inte. Min artikel diskuterar denna forskning, men förkastar den på grund av bristande metodologi.

Vi tar det en gång till: Det finns en del studier som finner ett positivt samband mellan skolbibliotek och högre studieprestationer. Detta är inte tillräckligt för att dra slutsatser om orsakssamband. Att ta hänsyn till elevsammansättning – vilket flera av studierna inte ens gör – räcker inte; det krävs långt mer sofistikerade metoder för att separera kausalitet från korrelation.

Hur kan detta komma sig? Därför att resultaten också påverkas av "osynliga" variabler, exempelvis elevernas och föräldrarnas motivation. Föräldrar som värderar utbildning har ofta högpresterande barn, samtidigt som de också kan föredra att barnen går i skolor med bra bibliotek. Ett annat problem är att högkvalitativa rektorer och lärare kan vara mer benägna än andra att söka sig till sådana skolor. Elever som har tillgång till skolbibliotek kan alltså ha bättre resultat av helt andra anledningar – och dessa kan inte sorteras bort genom att ta hänsyn till enkla kontroller för elevernas bakgrund.

Men detta borde Kihlberg och Gärdén redan veta om. I en av de senaste amerikanska studierna som finns på området skriver författarna rakt ut att "inga slutsatser gällande orsakssamband kan dras från resultaten", just på grund av att de förbättringar som noteras kan bero på annat än skolbiblioteken och bibliotekarierna. Detta trots att studien till viss del faktiskt är metodologiskt starkare än de andra som finner positiva effekter.

I den andra repliken menar Mats Dolatkhanh och fem andra akademiker i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås å andra sidan att mina krav gällande statistiskt påvisad kausalitet är alltför strikta. De kritiserar mig för att lägga alltför stor vikt vid den metodologiskt starka forskning som finns. De menar också att jag ignorerar att kontexten avgör resultaten.

Det första argumentet är förbryllande. Självklart bör forskning med någorlunda säkerhet kunna påvisa orsakssamband, speciellt om den ska ligga till grund för en evidensbaserad politik. Annars riskerar vi att slösa bort resurser på dyra reformer som inte gör skillnad eller till och med har negativa effekter. Randomisering krävs inte nödvändigtvis, men metoderna måste vara mer sofistikerade än de som hittills har använts inom skolbiblioteksforskningen. Inom den rigorösa samhällsvetenskapen är experimentella och kvasiexperimentella metoder idag norm; även biblioteks- och informationsvetenskapen bör anamma denna norm.

Förutom att hänvisa till statistiska samband som inte påvisar kausalitet refererar Dolatkah med flera även till kvalitativa undersökningar, exempelvis Gärdéns doktorsavhandling som analyserar 14 vuxenstuderandes informationsinhämtning. Även om sådana fallstudier kan vara intressanta säger de i slutändan tyvärr väldigt lite om hur viktiga skolbiblioteken är för elevers resultat. Att generalisera från sådan forskning vore orimligt; den kan inte utgöra basis för detaljregleringar inom skolan.

Mitt argument grundas alltså på en forskningskontext i vilken det är omöjligt att skatta skolbibliotekets effekter med någon rimlig säkerhet. Och det är i denna kontext som man bör bedöma den färskta randomiserade studien från Indien som analyserar över 20.000 elever. Denna är nämligen den enda som undkommer problemen ovan genom att biblioteken och bibliotekarierna fördelades slumpmässigt till skolorna. Och det tål att upprepas att den inte finner någon effekt alls av skolbibliotek i sig, trots material som var direkt relevant för elevernas studier och dedikerade bibliotekarier som höll regelbundna aktiviteter för att hjälpa eleverna. Samtidigt är besökande bibliotekarier direkt skadliga för resultaten, troligtvis för att de tar tid från andra aktiviteter som är viktigare för elevernas prestationer. Detta är visserligen bara en studie. Men en bra studie säger mer än tio dåliga.

Att kontexten spelar roll för skolbibliotekens effekter kanske stämmer, men detta är snarare ett argument emot kravet på att alla skolor ska ha ett bibliotek. För om kontexten är avgörande måste nämligen den också detaljregleras för att skolbiblioteken ska ha någon effekt. Utbildningspolitiken skulle då byggas kring bibliotekspolitik snarare än tvärtom – vilket vore orimligt givet dagens forskningsläge.

Självklart är det, som Dolatkah med flera skriver, forskningens uppgift att belysa vad som fungerar. Det kan inte existerande skolbiblioteksstudier – och nationell detaljreglering kan därför inte rättfärdigas. Om alla skolor tvingas ha bibliotek tar vi resurser från annat som kan vara viktigare för resultaten. På grund av osäkerheten i forskningen rekommenderar jag i stället småskaliga experiment. Skulle dessa finna positiva effekter kan vi diskutera om kravet på skolbibliotek bör kvarstå eller utökas. Men innan dess bör skolor själva få bestämma huruvida pengarna bäst spenderas på något annat.

Gabriel H Sahlgren

Forskningschef, Centre for Market Reform of Education vid Institute of Economic Affairs. Även verksam vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN).